

חדשים גם ישנים¹³²

במסכת עירובין (כ"א ע"ב) איתא:

"אמר ליה רב הסדא להחוא מדרבנן דהוה קא מסדר אנדתא קמיה: מי שמייע לך חדשים גם ישנים מהו, אמר ליה אלו מצות קלות ואלו מצות חמורות. אמר ליה וכי תורה פעמים פעמים ניתנה (שתהא זו חדשה וזו ישנה - רש"י), אלא: הללו מדברי תורה והללו מדברי סופרים (חדשים, שנתחדשו בכל דור ודור לגדור גדר וסייג)".

לדברי רב הסדא משווה הכתוב דברי תורה לדברי סופרים כמה שכנסת ישראל באה לפני הקדוש ברוך הוא באהבתה אליו. היבט מסויים של ההשוואה הזו שבין דברי סופרים לדברי תורה אנו מוצאים בעניין הפורים.

בירושלמי מגילה פרק א' הלכה ה' איתא:

"רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן שמונים וחמשה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטעריין על הדבר הזה אמרו כתיב אלה המצות אשר צוה יי' את משה, אילו המצות שנצטוינו מפי משה, כך אמר לנו משה אין נביא אחר עתיד לחדש לכם דבר מעתה ומרדכי ואסתר מבקשי' לחדש לנו דבר. לא זו משם נושאי' ונותנין בדבר עד שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו אותה כתוב' בתור' ובנביאי' ובכתובי'. הדא היא דכתי' ויאמ' יי' אל משה כתוב זאת זכרון בספר, זאת - תורה, כמה דתימ' וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. זכרון אילו הנביאים, ויכתב ספר הזכרון לפנינו ליראי יי' וגו'. בספר אילו הכתובים, ומאמר אסתר קיים את דברי הפורים האלה ונכתב בספר. רב ורבי חנינה ורבי יונתן ובר קפרא ורבי יהושע בן לוי אמרו המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת סיפרי תורה אינן עתידין ליבטל, מה טעמא קול גדול ולא יסף. רבי שמעון בן לקיש אמר אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל, נאמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר להלן וזכרם לא יסוף מזרעם".

הרי שהאיר הקדוש ברוך עיניהם לראות שעניין הפורים שהוא חידוש של דברי סופרים בעצם אינו חידוש והוא שקול לדברי תורה שבכתב. ניטיב להבין את כוח חכמי ישראל לחדש תורה ולמצוא שניתנה בסיני - אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה - על פי סוגית הגמרא במסכת בבא מציעא עם מה שפירש בה רש"י.

בדף ח' ע"א איתא:

¹³² מורסם בעלון הקשר של ישיבת 'שבות ישראל' התשנ"ח.

קוּבֵן שֵׁפֵתֵי כֹהֵן

"אמר רמי בר חמא, זאת אומרת המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. דאי סלקא דעתך לא קנה חבירו – תיעשה זו כמי שמונחת על גבי קרקע וזו כמי שמונחת על גבי קרקע, ולא יקנה לא זה ולא זה, אלא לאו שמע מינה המגביה מציאה לחבירו – קנה חבירו. אמר רבא לעולם אימא לך המגביה מציאה לחבירו לא קנה (היכא דמגביה לא נתכוין לקנות בה כלום, וטעמא אמר לקמן (י, א) דהוי תופס לבעל חוב במקום כו', –רש"י) והכא (דקתני במתניתין שנים שהגביהו מציאה קנו – מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה) היינו טעמא מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה (דאפילו אמר לא קנה חבירו היכא דהגביה כולה לדעת חבירו, הכא דהגביה לעצמו ולחבירו – קני משום מגו) תדע שאילו אמר לשלוחו צא וגנוב לי, וגנוב פטור (המשלח פטור מלשלם כפל, דקיימא לן אין שליח לדבר עבירה להתחייב שולחו, אלא שליח, דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין) ושותפין שגנבו חייבין (והאחד הוציאה מרשות בעלים לדעתו ולדעת חבירו, אמרינן בבבא קמא (עח, ב) דחייבין מאי טעמא לאו משום דאמרינן מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, שמע מינה".

והקשו התוספות שלא מצאנו שאחד שגנב לדעתו ולדעת חבירו מחייב את חברו בכפל, שהרי סוף סוף אין שליח לדבר עבירה. ומה שמצאנו בבבא קמא שם הוא רק לעניין מביחה ומכירה, שבחובם נתרכה בפירוש שיש שליח לדבר עבירה. וכיארזו התוספות ששותפין שגנבו היינו שהוציאו יחד מרשות הבעלים.

ונראה לכאור בדעת רש"י שמהות השותפות אינה תלויה בדיני שליחות אלא היא דבר שבעצם טבע העולם והפעילות האנושית.

בשבת (צ"ג ע"א) מביאה הגמרא את המשנה בזבין פ"ד:

"היה (רש"י – זב יושב על גבי מטה) יושב על גבי המטה וארבע פליות (מליות) תחת ארבע רגלי המטה טמאות מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש – וכיון דזה אינו יכול וזה אינו יכול – כל אחד ואחד כולי מעשה עבד, וגבי מדרס הזב בעינן שינשא רובו עליו, בתורת כהנים) ר"ש מפתח (ר' שמעון לטעמיה, דאמר: זה אינו יכול וזה אינו יכול נמי אינו אלא כמסייע, ופטור, (לישנא אחרינא: דבעי שיעור זיבה לזה ושיעור זיבה לזה, כלומר: רובו של זה מכביד על כל אחד ואחד, ואפילו מסייע לא הוי.) היה רוכב על גבי בהמה וארבע פליות תחת ארבע רגלי בהמה טהורות מפני שהיא יכולה לעמוד על שלש (הלכך כל אחד ואחד הוה ליה רביעי, ואינו אלא מסייע, וסתמא כר' יהודה, דזה יכול וזה יכול קרי מסייע)".

מובאה זו נעשתה לצורך השוואת דין הממליות המהוות את מדרס הזב לשניים שעשו עבירה יחד, שאם אין אחד מהם יכול לעשותה לבדו רבי יהודה מחייב את שניהם ורבי שמעון פוטר, ואם אחד מהם יכול לעשותה לבדו ואחד אינו יכול לעשותה לבדו – היכול לעשותה לבדו חייב, וזה שאינו יכול פטור.

הרי שניתן להשוות עשייה משותפת של אנשים בני דעת, למעשה או מצב משותף שאין בו שום עניין של דעת והכרה. ומכאן שמושג השותפות, המייחס פעולה אחת משותפת לכמה עושים, קיים בטבע העולם, ואינו קשור דווקא לדעת ולהסכמה.

הגאון בעל "צפנת פענח" צ"ל הקשה (כלאים עמ' 45) מדוע הדין ששנים שעשו עבירה בשכל אחד מהם יכול לעשותה לבדו – שבין לרבי יהודה ובין לרבי שמעון שניהם פטורים

קו ב י ש פ ת י כ ה ן

– אינו קיים בעבירות מסוימות. לעניין חרישה בשור ובחמור יחדיו איתא (רמב"ם כלאים פ"ט ה"ט): "ואפילו מאה שהנהיגו כלאים כאחד כולן לוקין", וכן לעניין רציחה מוכיח הגאון זצ"ל שיש מקום לחייב שניים שהרגו יחד. נראה לומר שאמנם השותפות כשאף אחד מן השניים אינו יכול לעשות את הפעולה לבדו היא מטבע העולם, וכשכל אחד יכול לעשותה לבדו אין שותפות כזו מטבע העולם, שהרי יש כאן שני עושים שכל אחד עשה מעשה שלם, ולא ששניהם עשו מעשה משותף. כיוון שסוף סוף נעשה כאן רק מעשה אחד, אי אפשר לייחסו לשני עושים, אלא אם כן הוא מעשה משותף – מה שאינו אם כל אחד מהעושים יכול לעשותו לבדו. אבל מצד הכרת האדם ותפיסתו, ניתן ליצור שותפות גם כאשר כל אחד מן העושים יכול לעשות מעשה שלם לבדו. שני אנשים יכולים להחליט להשתתף בעשייה אחת, ואז נהיית עשייה זו משותפת לשניהם ומייחסים אותה לשניהם. ניתן לנו לומר (ומעין כך ביאר ה"צפנת פענח" עצמו אם כי באופן אחר) כי עבירות ששניים שעשו אותן חייבים שניהם, הן בעלות אופי מיוחד. אלה עבירות היוצרות עוול, ועוול זה הוא עיקר העבירה. בעבירות כאלה כשהשתתפו שניים ליצור עוול זה שניהם חייבים. כך היא הרציחה שעצם מיתתו של הנרצח בידי אדם היא עיקר העבירה, וכך נתחדש לנו בחרישה בשור ובחמור יחדיו, שעבודה משותפת של שני מיני בעלי חיים הנגרמת על ידי אדם היא עוול.

ממש הוא הדין בגנבה, שהפקעת ממונו של אדם בידי חברו היא עוול, ולא רק עצם מעשה הגנבה. לכן כשהשתתפו שניים ליצירת עוול זה, מייחסים אותו לשניהם.

אלא שבנוסף לשותפות שבטבע העולם, והשותפות הנובעת מדעת האדם, הקיימות לצורך עשייה משותפת, יש עוד שותפות נוספת שיש לה משמעות הלכתית אף שאין מקורה בהלכה אלא בטבע החברה האנושית – שותפות לצורך השגת הישג משותף. השותפות הידועה ביותר מן הסוג הזה היא שותפות להשגת נכסים. בשותפות שכזו אין כלל צורך במעשה משותף, כשאחד מן השותפים פועל לצורך השותפות הרי מתייחס המעשה לשותפות כולה. הדבר נכון אפילו כאשר המעשה חרג ממה שהסכימו עליו השותפין, ובלבד שאינו מזיק לשותפות כמו שכתב הרמב"ם בהלכות שלוחין ושותפין (פ"ה ה"ב):

"אחד מן השותפין שעבר ומכר בהקפה או פירש בים או הלך למקום אחר או שנשא ונתן בסחורה אחרת וכן כל כיוצא באלו הדברים כל פחת שיבא מחמת שעבר חייב לשלם לבדו, ואם היה שם שכר השכר לאמצע כמו שהתנו ביניהם בשכר".

משום כך שותפין שגנבו חייבים שניהם בכפל, שכן מעשה הגנבה מתייחס לשניהם.

כאן המקום לכאר את הזיקה שבין שותפות לשליחות, וממילא את ההבדל שביניהם.

נראה ששליחות נובעת מן השותפות הקיימת בחברה האנושית, אלא שזו שותפות ממין מיוחד שהיתה צריכה להתחדש בדין תורתנו הקדושה. העניין המשותף למשל ולשליח הוא רצונו של המשלח. לשליח עצמו אין עניין משלו בשליחות, ואין הוא עושה דבר לעצמו או קונה נכס לעצמו. בתפיסה החברתית הפשוטה לא מצאנו שותפות שכזו, וכאן חידשה התורה את דין השליחות שלפיו עצם העניין שיש ליהודי אחר במעשה מסויים יכול להפוך לעניינו של חברו עד כדי כך שהחבר מקבל דין של שותף שמעשיו מועילים לשותף השני.

קוּבֵץ שֵׁפֵתֵי כְהֵן

כך נוכל להבין שני עניינים שמצאנו בסוגיית שליחות. האחד מה שנאמר בגיטין (דף כ"ג ע"ב) ובקידושין (מ"א ע"ב) שתורת שליחות היא בישראל דווקא "כֵּן תִּרְיָמוּ גַם אִתְּכֶם, מֵה אִתְּכֶם בְּנֵי בְרִית אִף שְׁלֹחְכֶם בְּנֵי בְרִית". מדוע נתמעט הגוי מ"גם" שבתורה, ולא נאמר שה"גם" בא דווקא לרבות? אלא ששליחות היא החלת דין שותפות ללא עניין לשליח, ודבר זה הוא מהות המילים "גם אתם" שאף שאין כאן עניין לשליח, מאחר שיש כאן עניין למשלח ל"אתם", הרי יש כאן גם עניין לשליח "גם אתם", ודבר זה שייך דווקא בישראל ולא בגויים.

העניין הנוסף הוא מה שאיתא בקידושין (מ"ב ע"א), ששליחות בקדשים נפקא לן משחיטת הפסח. ושואלת הגמרא: "דילמא שאני התם דאית ליה שותפות בגוייהו?" והיינו שאי אפשר ללמוד שליחות ממקום שיש לשליח עניין משלו במעשה שעושה, ופסוקי שחיטת הפסח עוסקים בשוחט שהוא אחד מבני החבורה. ומתרצת הגמרא שיש שני פסוקים לדין שליחות בשחיטת הפסח, ואם אינו עניין להיכא דאית ליה שותפות בגוייהו, תנהו עניין לשליחות. הרי ששליחות היא בעצם שותפות שאין לשליח שותפות משל עצמו, אלא שעצם השותפות היא הצורך שיש לחברו במעשה. עוד שם (מ"א ע"ב) אומרת הגמרא שאי אפשר ללמוד שליחות לכל התורה מקדשים "שכן רוב מעשיהם על ידי שליח", ופירש רש"י "כל עבודת הקרבנות על ידי כהנים שהם שלוחים". והאמת היא שהכהנים אינם שלוחי ישראל כמבואר ביומא י"ט ע"א ומקומות נוספים, אלא שהם בעצם שותפים, שכן הקרבן נרצה על ידי שותפות הישראל והכהנים, ולכן נחשבים הקרבנות "רוב מעשיהם על ידי שליח". הרי שהשותפות והשליחות הם ענין אחד.

אלא משום שהשליחות שונה מהשותפות במה שאין לשליח עניין משלו במעשה, זקוקים אנו לחידוש התורה של שליחות, וממילא נתמעט ממנה שליח לדבר עבירה. אבל שותפות שהיא בטבע החברתי של העולם – ממנה לא נתמעט שליח לדבר עבירה.

לכן כתב רש"י ששותף שגנב לדעתו ולדעת חברו חייב את חברו בכפל, ממש כמו שאם הוא זוכה במציאה לעצמו הוא יכול לזכות בה גם עבור השותפות. וראיתו מתשלומי ארבעה וחמשה. שכן תשלומי ארבעה וחמשה הם על השלמת הגנבה "שנשתרש בחטא" כמאמר רבי עקיבא בב"ק ס"ז ע"ב. ובשלמא אם שוחט זר שוחט עבור הגנב, הרי נתרבה בזה שליח לדבר עבירה, מן הטעם שביאר מהרי"ט בקידושין שעצם השחיטה אינה מחייבת בד' וה', אלא השלמת הגנבה ומסירת השור הגנוב לשוחט היא היא השלמת הגנבה. אבל כשאחד הגנבים הוא השוחט, איך הוא מייחס את השלמת הגנבה לשותפו, ועל כרחק שגנבה שעושה שותף אחד עכו"ר ועבור חברו מחייבת גם את השותף שלא גנב בעצמו.

וזהו בדיוק עניין תורה שבעל פה ותורה שבכתב. חכמי ישראל הם שותפים בכיבור התורה שנתן הכורא יתברך, ולכן נחשבים דבריהם כדברי הכורא ית"ש עצמו. זהו יסוד קבלת התורה של פורים וכתובתו בספר.